



FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Blybullor från Alvastra klosterruin

Norberg, Rune

Fornvännen 61, 43-46

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1966_043

Ingår i: samla.raa.se

Blybullor från Alvastra klosterruin

I det enorma fyndmaterialet från Otto Frödins mångåriga grävningar i Alvastra klosterruin är det en grupp som är så liten och så speciell att den lämpligen kan publiceras separat, nämligen de tvenne påvliga blybullor som anträffats vid undersökningar år 1933 och 1937.

Den först anträffade¹ är också den äldsta, fig. 1. Den har kommit från Innocentius III:s kansli. Denne påve ur ätten Conti de Segni regerade från den 8 januari 1198 till den 16 juli 1216 och hade som man kan se av diplomatariet en livlig skriftväxling med Sverige. Blybullan från Alvastra anträffades i klosterkyrkans sakristia i undre lagret i en grav, men de övriga fynden ur samma lager (bl. a. blyfragment, flintbitar, bronsbleck och bitar av silverslagg) visar, att de icke hört samman med graven utan kommit dit med fyllning eller på annat sätt. Fyra mynt ur samma fyndlager härrör från Albrekt av Mecklenburg, Magnus Eriksson (2 st.), och Edvard I av England (en Chesterpenny från 1280-81).

Den i sakristian anträffade blybullan är mycket väl bevarad fränsett en deformation på fränsidans mitt, som tydligen uppstått genom att det snöre som varit inpressat i bullan slitits bort med våld. Hur denna sida sett ut i oskadat skick framgår av fig. 2 som återger ett exemplar i Vatikanens samlingar.² Den enda skillnaden mellan dem som bevarats i de påvliga samlingarna och Alvastra-exemplaret tycks vara att det sistnämnda har en några mm större diameter.

På åtsidan står »I N N O C E N T I V S . P P . III.»

Fränsidan har strängt stiliserade, för att inte säga arkaiserande bilder av apostlarna Petrus' och Paulus' huvuden och ovanför dessa: S P A (S. Paulus) och S P E (S. Petrus) och är liksom åtsidan prydd med grova pärlränder.

Den yngrye blybullan, fig. 3, anträffades på gården norr om Abbotshuset i lager II, som i regel innehåller senmedeltida fynd.³ Detta bekräftas också av de båda mynt som hittades i samma grävningsruta och lager: en mecklenburgsk brakteat och en Kristian II:s klipping. Ett antal keramikskärvor av olika slag är alla av senmedeltida typ.

Denna blybulla är svårt skadad. Dels är ungefär hälften bortbruten och dels har den bevarade delen plattats till. Av åtsidans text återstår: P I - - · P A - - och en romersk etta ut ett ordningstal. Det sistnämnda tecknets placering visar att det inte kan vara frågan om Pius I och den allmänna stilen, alltjämt nästan lika ålderdomlig som Innocentius III:s, fig. 1-2, visar att det inte heller kan vara frågan om Pius III, ty dennes bullor hade klar renässanskaraktär. Det måste alltså vara en bulla för Pius II av ätten Piccolomini som regerade från 19 aug. 1458 till 15 aug. 1464. Hur bullan sett ut i oskadat skick framgår av fig. 4.⁴ Denna

¹ SHM inv.nr 20395: 9. Diam. 40 mm. Tjocklek 6 mm. Funnen i sakristian, kista IV, lager 2.

² C. Serafini, *Le Monete e le Bolle plumbee Pontificie del Medagliere Vaticano I*, Milano 1910, p. 28, tav. I: 3.

³ SHM inv.nr 21855: 3. F. på Abbotsgården norr om Abbotshuset i ruta V e: II.

⁴ C. Serafini, a. a., p. 124, tav. M: 3.



Fig. 1. Blybulla för påven Innocentius III (1198–1216). SHM inv.nr 20395: 9. 1/1. Foto N. Lagergren, ATA. — Lead bull for Pope Innocent III.



Fig. 2–3. 2. Frånsidan av en bulla för Innocentius III i Vatikanens samlingar, Rom. Efter C. Serafini. 3. Fragment av en blybulla för påven Pius II (1458–1464). Funnen i Alvastra klosterruin. SHM inv.nr 21855: 3. Foto N. Lagergren, ATA. — 2. Reverse of a bull for Innocent III in the Vatican collections. 3. Fragment of a bull for Pope Pius II. Found in the ruins of Alvastra Abbey.



Fig. 4. Blybulla för Pius II. Ur Vatikanens samlingar. Rom. Efter C. Serafini. — Lead bull for Pius II. From the Vatican collections.

bulla liknar i de flesta avseenden den ca tvåhundrafemtio år äldre. Eftersom påvenamnet var kort fick man plats att skriva ut hela ordet PAPA. Åtsidans skrift lyder alltså: »+ · P I V S · P A P A · · II ·» Frånsidan överensstämmer helt med den äldre bullans utom i det att apostlarnas ansikten fått mera volym och livligare uttryck.

Några blybullor från Pius II:s kansli är såvitt jag vet icke bevarade under några handlingar i vårt land.⁵

Att Alvastramunkarna i sitt arkiv bevarat skrivelser från påven är naturligtvis inte något märkligt i och för sig. Klosters ledande ställning gör detta naturligt. Det är lika naturligt att just dessa handlingar skulle anammas med stor belåtenhet av dem som åren efter 1530 på Gustav Vasas befallning efterträdde munkarna som klostrets innevärdare, alltså sex fullt rustade harnesklädda ryttare. De visste säkert att uppskatta både själva handlingarna som material till förladdning i bössor och kanoner och blybullorna som råmaterial till kulor och hagel. Åtskilliga fynd av kulformar, halvfärdiga bösskulor och dropphagel från klosteruinen vittnar om denna nya inriktning av verksamheten i det gamla klostret.⁶

Påvliga blybullor har anträffats som jordfynd även på andra håll. Här skall endast nämnas två exempel. I Sigtuna⁷ har hittats en bulla för Alexander III (1159–1181) och nära Skara⁸ en bulla för en Benedictus, troligen Benedikt XII (1334–42).

Rune Norberg

Summary

Lead bulls from the ruins of Alvastra Abbey

R. Norberg deals with two papal bulls which were found in the course of the protracted investigations in the ruins of the Cistercian abbey at Alvastra, the leading house of the order in the Nordic territories. The first bull (Fig. 1) was found in a tomb in the sacristy and dates from the time of Innocent III (Pope 1191–1216). For comparison an illustration is given of a better-preserved copy in

⁵ Fil. lic. O. Odenius, som systematiskt genomgått de i Riksarkivet befintliga påvebrevens just med avseende på bullorna, har muntligen bekräftat detta.

⁶ Detta delvis mycket intressanta material från Gustav Vasas tid kommer att behandlas i annat sammanhang.

⁷ Tillhör Sigtuna Fornhem. Toni Schmid, »En påvebulla i Sigtuna», *Situne Dei*, 1942, s. 81 ff., fig. 1.

⁸ Västergötlands museum, Skara, inv.nr 13774. H. Wideen, »En påvlig bulla funnen i Skara», *Fornvännen* 1934, s. 19 f. Wideen anser att Benedictus VIII (1012–1024) bör komma ifråga, men bullans typ och bokstävernas höggotiska former talar bestämt mot detta tidiga datum och den i Skara funna bullan överensstämmer med Benedikt XII:s om man bortser från det svårt skadade ordningstalets första bokstav som emellertid ursprungligen varit ett x och ej ett v. Jfr Serafini, a. a., s. 69, tav. K: 9. Wideens förklaring av skillnaden mellan stil och påvlig regeringstid med att bullan skulle vara en senare förfälskning behöver sålunda icke tillgripas.

the Vatican collections (Fig. 2). The second bull, found in a late medieval layer north of the abbot's house, is damaged (Fig. 3), but the author shows that it must have borne the name of Pius II (Pope 1458-64). The appearance of the bull can be seen from Fig. 4, which also comes from the Vatican collections. The bulls were probably deposited c. 1530 when after the Reformation the Abbey buildings were used for, other things, military barracks. Finally, examples are mentioned of other papal bulls found in Sweden.

Birgittas Uppenbarelsen eller Bonaventuras Betraktelser

Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid har i artikeln Birgittinsk ikonografi bl. a. ägnat uppmärksamhet åt den nya form, Kristifödelsebilden i konsten erhöj i början av 1400-talet. Man framställer efter denna tid icke som förut Maria liggande i sängen utan knäböjande i böneställning inför det i en strålkrets på marken vilande barnet. Artikelförfattaren, Rune Norberg ansluter sig till min utredning (Iconography of the Nativity, 1924) och i likhet med denna anser han att de s. k. Pseudo-Bonaventuras meditationer, skrivna långt före Birgittas tid ägt stor betydelse för henne, då hon samlade detaljerna för den uppenbarelsen, som hon efter madonnans, många år tidigare givna löfte undfick vid sitt besök i Betlehem 1372. Även den karakteristiska hälsning, Birgitta låter Maria rikta till det nyfödda barnet, anser han vara hämtad ur meditationerna. »Marias hälsningsord till sin son är ordagrant desamma», säger han. Slår man upp Klemmings edition av Bonaventuras meditationer i Fornskriftsällskapets samlingar, skall man också finna en slående överensstämmelse. Hälsningen lyder här *wälkomin war thu min gudh, oc min herra oc min son*, under det att den i Birgittas uppenbarelsen har lydelsen *var väl komin min gudh ok min herra ok min son*. Saken kunde sålunda förefalla alldeles klar. Likväl var det för Birgitta icke möjligt att ur Bonaventuras meditationer övertaga denna hälsning. Den förekommer nämligen, som jag i ovan nämnda skrift icke försummade att visa, endast i den svenska översättningen, icke i de latinska eller på andra språk föreliggande handskrifterna av meditationerna. Den svenska översättningen verkställdes långt efter Birgittas död. Översättaren var väl förtrogen med alla birgittinska föreställningar. Han visste precis hur det gått till vid Kristi födelse, det hade Birgitta talat om. Vid översättandet av detta ställe i meditationerna korrigerade han texten och införde de birgittinska hälsningsord, som saknades i den latinska förlagan. Helt naturligt såg han på meditationernas berättelse om Kristi liv med birgittinska ögon. Det är med andra ord den svenska översättningen av meditationerna, som är beroende av Birgittas uppenbarelsen, icke tvärt om.

¹ P. Livario Oliger O. F. M., »Le Meditationes Vitae Christi del Pseudo-Bonaventura», *Studi Francescani*, Arezzo, 1922.